

बाबासाहेब आंबेडकरांचे आर्थिक विचार

कु. प्रतिभा पुंडलिक दुंडगे
B.A. 3

कला, वाणिज्य आणि विज्ञान महाविद्यालय, गडहिंग्लज

प्रस्तावना—

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर भारतीय संविधानाचे निमित्त, दलितांचे उद्धारक, समाजसुधारक, कायदेतज्ञ इतकेच नव्हे तर ते एक जगप्रसिद्ध अर्थतज्ञही होते. डॉ. आंबेडकरांचे आर्थिक चिंतन त्यांच्या संपूर्ण सामाजिक चिंतनाचा सार आहे. जी सामाजिक क्रांती ते करू पाहता होते. ते सर्व आर्थिक परिवर्तनच होते. त्यांच्या आर्थिक विचारांचा केंद्रबिंदू दलित, शोषित, पीडितांच्या उद्धार व कल्याण हाच होता. म्हणून ते 'सम्यक समायोजनाला 'अधिक महत्त्व देत आहे. त्यांनी न्यूनतम इच्छांवर आधारित जीवन उत्कृष्ट मानले. 'सम्यक आजिविके 'वर भर दिला. ते स्वतः आत्मसंयम, मितव्ययता आणि नियंत्रित इच्छांचे जीवन जगले.

आर्थिक विचार —

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर हे अर्थशास्त्रज्ञ म्हणून ओळखले जातात. त्यांचा मुख्य विषय अर्थशास्त्र होता. या विषयावर त्यांनी विपुल लेखन केले आहे. आदर्श चलन पध्दती, कृषी उद्योग, खासगी सावकार प्रतिबंधक विधेयक, जातीचे अर्थशास्त्र, आर्थिक पायाभरणी इत्यादी विषयांवर डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी विचार मांडले आहेत. भारताची केंद्रीय बँक — भारतीय रिझर्व बँकेच्या स्थापनेत बाबासाहेबांचे मोठे योगदान आहे.

भारताच्या कीर्तीवंत सुपुत्रांमध्ये डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे नाव अग्रस्थानी आहे. भारत देशाच्या इतिहासातील पहिले सर्वश्रेष्ठ अर्थशास्त्रज्ञ हे डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर होत. देशाच्या सामाजिक —

राजकीय क्षितिजावर त्यांचा उदय इ.स. १९२० च्या दशकात झाला. बाबासाहेब एक थोर विचारवंत होते. आणि त्यांनी अर्थशास्त्रज्ञ, समाजशास्त्रज्ञ, विधिज्ञ, शिक्षणतज्ञ, पत्रकार, संसद सदस्य आणि या सर्वांच्या पलीकडे जाऊन समाजसुधारक आणि मानवाधिकारांचा रक्षक या नात्याने केलेले कार्य अतुलनीय आहे. देशभरातील असंख्य समाजाला एकवटून, संघटित करून सामाजिक समतेच्या ध्येयाप्रत जाण्याच्या दृष्टीने राजकीय मार्ग कसा अवलंबायचा, याविषयी त्यांनी दिशादर्शन केले.

बाबासाहेबांनी देश — विदेशातल्या तीन खंडातून उच्चशिक्षण प्राप्त केले. कोलंबिया विद्यापीठाची अर्थशास्त्रातील पीएच. डी. (१९१५), लंडन स्कूल ऑफ इकॉनॉमिक्समधून डॉक्टर ऑफ सायन्सची पदवी तसेच लंडनमधील ग्रेज इन्वी बार अँट लॉ (१९२३) अशा अति उच्च पदव्या त्यांनी संपादित केल्या. बाबासाहेबांनी अर्थशास्त्रात विपुल लिखाण केले असून, त्यांचे काही अर्थशास्त्रीय लेखन खालील प्रमाणे :—

(१). एम. ए. ची पदवी संपादन करण्यासाठी कोलंबिया विद्यापीठास सादर केलेला प्रबंध 'अॅडमिनिस्ट्रेशन अँड फायनान्स ऑफ ईस्ट इंडिया कंपनी' (१९१५).

(२). जनरल ऑफ दि इंडियन इकॉनॉमिक सोसायटीमध्ये प्रकाशित लेख — स्मॉल होल्डिंग्ज इन इंडिया अँड देअर रेडिमिज् (१९१८).

(३). पीएच. डी. साठी सादर केलेला प्रबंध — 'द इन्व्होल्यूशन ऑफ प्रोव्हिन्शियल फायनान्स इन ब्रिटिश इंडिया' (१९२५).

(४). डी एस्सी. साठी सादर केलेला प्रबंध 'द प्रॉब्लेम ऑफ ऑगस्ट दि रुपी इट्स ओरिजिन : इट्स सोल्यूशन' (१९३१).

(५). 'बहिष्कृत भारत' पत्रिकेतील अग्रलेख — 'महार आणि त्यांचे वर्तन' दि. — २, १६, ३०.९.१९२७

(६). 'बहिष्कृत भारत' पत्रिकेतील अग्रलेख— 'खोती उर्फ शेतकरी वर्गाची गुलामगिरी' दि. ३.५.१९२६ नागपूर

आधारभूत मानवतावादी नैतिकमुल्ये त्यांच्या आर्थिक विचारांना प्रभावित करतात. डॉ. आंबेडकरांनी

आपल्या आर्थिक तंत्रात व्यापार,बँकिंग, रुपया, कृषी, जातिगत अर्थनीती, औद्योगीकरण, मजुरी, श्रमिकांचे कल्याण, राज्यसमाजवाद,भूमि – सुधार, राजस्व इत्यादी वर आपले विचार व्यक्त केले. हे मांडताना त्यांनी धर्म, नैतिकता, संस्कृती, राजनीति, कायदा, सामाजिक व्यवहार सारख्या बाबींवरही पूर्ण लक्ष ठेवले.

बॉम्बे लेजिस्लेटिव्ह असेम्ब्लीचे सदस्य असताना (१९२६) ग्रामीण भागातील गरिबांच्या समस्याविषयीचे त्यांचे समग्र आकलन त्यांनी उभारलेल्या जन आंदोलनामध्ये प्रतिबिंबित होते. शेतीमधील खोती पद्धतीविरुद्ध त्यांनी केलेल्या यशस्वी आंदोलनामुळे अनेक ग्रामीण गरिबांची आर्थिक शोषणातून मुक्तता झाली. महार वतन या नावाखाली सुरू असलेल्या शुद्ध गुलामगिरीविरुद्ध त्यांनी आवाज उठविल्यानंतर ग्रामीण भागातील गरिबांचा मोठा वर्ग शोषणमुक्त झाला. सावकारांच्या मनमानीला चाप लावण्यासाठी त्यांनी असेंब्लीमध्ये विधेयक आणले . औद्योगिक कामगारांच्या क्षेत्रात डॉ. आंबेडकरांनी इ. स. १९२६ मध्ये स्वतंत्र मजूर पक्षाची स्थापना केली. त्याकाळी कामगारांचा आवाज बुलंद करणाऱ्या अन्य संघटना होत्याचय मात्र त्यांना अस्पृश्य कामगारांच्या मानवाधिकारांशी काहीही देणे-घेणे नव्हते. नव्या राजकीय पक्षाने ही उणीव भरून काढली. त्याचप्रमाणे व्हाइसरॉयज् एक्झिक्यूटिव्ह कौन्सिलचे कामगार सदस्य या नात्याने १९४२ ते १९४६ या काळात डॉ.आंबेडकर यांनी कामगारांविषयी धोरणात अमुलाग्र सुधारणा घडवून आणल्या.

स्वातंत्र्योत्तर भारताचे विकासविषयक आर्थिक धोरण काय असावे याचे विवेचन डॉ. आंबेडकरांनी 'स्टेट्स अँड मायनॉरिटीज' या ग्रंथात केले आहे. यासंदर्भात त्यांनी गरीबी हटाव, विषमता निर्मूलन आणि शोषण मुक्तता यावर भर दिला. त्यांनी मर्यादित राष्ट्रीयीकरणाचा पुरस्कार केला. शेतजमीन आणि अवजड उद्योग धंद्यावर सामुदायिक मालकी असावी, उत्पादनाचे लोकशाही पद्धतीने भेदभाव न करता वाटप व्हावे अशी त्यांची भूमिका होती. राज्यसंस्थेने योग्य पद्धतीने आर्थिक व्यवहाराचे नियोजन करावे की, त्या जोगे खाजगी उद्यमशीलतेला धक्का न बसता जनतेची उत्पादकता जास्तीत जास्त राहिल व संपत्तीचे समान

वाटप होईल असे विचार मांडले.

सद्यः स्थितीतील महिलांना जे व्यवसायिक व आर्थिक स्वातंत्र्य मिळत आहे, त्याची सशक्त आधारशिलाच डॉ. आंबेडकरांनी ठेवली आहे. यावरून असे लक्षात येते की डॉ. आंबेडकर हे खऱ्या अर्थाने महिलांचे उध्दारक होते .

निष्कर्ष :-

डॉ. आंबेडकरांची दृष्टी अतिशय सूक्ष्म होती. सखोल अभ्यासामुळेच ते जगाच्या आर्थिक परिवर्तनाशी अवगत होते. त्यांच्या मते, जोपर्यंत देशामध्ये बहुसंख्य लोकांना रोजगार व रोटी मिळणार नाही, तोपर्यंत सामाजिक न्याय हा केवळ देखावा आहे. आंबेडकरांच्या संपूर्ण विचारांमध्ये मानवतावादी सूत्रच सर्वत्र आढळते. ते मानवतावादी भावनांच्याप्रति समर्पित असे क्रांतिकारी अर्थतज्ञ होते.

संदर्भ :-

- (१). प्रा. डॉ.जे. एफ. पाटील , 'आर्थिक विचारांचा इतिहास' फडके प्रकाशन ,कोल्हापूर जुलै २००६ .
- (२). सूर्या डॉ. अनिल 'प्राचीन – अर्वाचीन भारतीय आणि हिंदू कोड बिल', सुगावा प्रकाशन, पुणे २०१०
- (३) कीर धनंजय, डॉ बाबासाहेब आंबेडकर चरित्र ,पॉप्युलर प्रकाशन

